

**„Polska czerwona księga zwierząt – Bezkręgowce”
w konfrontacji ze zmianami w siedliskach życia zagrożonych gatunków**

Jerzy S. Dąbrowski

31-126 Kraków, ul. Grabowskiego 8/4, e-mail: jerzydabrowski@poczta.onet.pl

Adam Górnicki

37-300 Przemyśl, ul. Przemysława 9b

Andrzej Kokot

57-317 Wrocław, ul. Supińskiego 4/2

W pierwszym wydaniu „Polskiej czerwonej księgi zwierząt” (Głowaciński 1992*b*) uderzała różnica pomiędzy reprezentatywną liczbą zakwalifikowanych w tam gatunków kręgowców (ogółem 115 gatunków) w stosunku do żenująco nielicznie reprezentowanych bezkręgowców (ogółem 28 gatunków). Powtórzono zatem dysproporcje powielane w większości Czerwonych Ksiąg i Czerwonych List wydawanych dotychczas w innych krajach, że wspomnimy podobne radzieckie, oraz europejskie wydawnictwa. Tam zagrożone wyginięciem gatunki bezkręgowców były także bardzo nielicznie reprezentowane. Nie odzwierciedlało to realnych proporcji gatunków bezkręgowców zagrożonych wyginięciem w poszczególnych krajach europejskich i azjatyckich. Okazuje się, że zaniedbania, a nawet celowe zaniechania w polityce badań faunistycznych w dawnym Związku Radzieckim, a za nim w podległych mu krajach Europy wschodniej zaowocowały lukami w znajomości dynamiki zmian w faunie, a w tym zagrożonych wyginięciem gatunków bezkręgowców. Opóźnia to, a niekiedy nawet uniemożliwia ciągłość obiektywnych badań nad kompleksem zagrożeń odpowiedzialnych za wymieranie niektórych gatunków. Konsekwencje tych zaniedbań długo jeszcze będą obciążać rezultaty badań ochroniarskich. Uwidaczniają się już one w takich publikacjach jak np.: „Ginące i zagrożone gatunki motyli (Lepidoptera) w faunie Polski” (Dąbrowski i Krzywicki 1982), „Invertebrates in need of special protection in Europe” (Collins i Wells 1987), „Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce” (Głowaciński 1992*a*), czy „Carpathian list of endangered species” (Witkowski 2003).

W drugim wydaniu „Polskiej czerwonej księgi zwierząt – Bezkręgowce” (Głowaciński i Nowacki 2004), opublikowanym po upływie 12 lat, uwzględniono 186 zagrożonych gatunków bezkręgowców. Jest to już znaczący postęp, świadczący o wysiłkach specjalistów w kierunku urealnienia proporcji zagrożonych gatunków bezkręgowców w porównaniu ze znacznie ilościowo mniejszą liczbą gatunków zwierząt kręgowych.

Koncentrujemy się tutaj wyłącznie na omówieniu rzędu motyli (Lepidoptera). W pierwszym wydaniu „Polskiej czerwonej księgi zwierząt” (Głowaciński 1992*b*) uwzględniono zaledwie 15 gatunków. Drugie wydanie (Głowaciński i Nowacki 2004) uwzględnia już 51 zagrożonych

gatunków (na ponad 3000 gatunków motyli występujących w faunie Polski). Jednak nie było uzasadnione pominięcie w drugim wydaniu gatunku *Procris globulariae* (Hbn.) z rodziny Zygaenidae, figurującego w pierwszym wydaniu. Jest to bowiem gatunek plasujący się obecnie w kategorii zagrożeń co najmniej EN. Powinien się tam znaleźć również lśniak szmaragdowy, *Procris (Jordanita) chloros* (Hbn.), który jest gatunkiem spotykanym w Polsce bardzo rzadko, w obrębie niewielkiego obszaru występowania, a wielkość jego populacji prawdopodobnie jest krytycznie mała. Zresztą, w drugim wydaniu nie uwzględniono, co najmniej stu gatunków, które – naszym zdaniem – powinny się tam znaleźć. Poniższa lista jest propozycją skierowaną do rozważenia przy redagowaniu przyszłego wydania Czerwonej Księgi (układ systematyczny wg. Karsholta i Razowskiego 1996).

Gatunki	
Rodzina: Notodontidae	
<i>Pygaera timon</i> (Hubn.)	LR
Rodzina: Noctuidae	
<i>Diachrysia chryson</i> (Esp.)	LR
<i>Euchalcia variabilis</i> (Piller)	LR
<i>E. modestoides</i> (Poole)	LR
<i>Mormo maura</i> (L.)	LR
Rodzina: Arctiidae	
<i>Chelis maculosa</i> (Gerning)	LR
Rodzina: Lemoniidae	
<i>Lemonia taraxaci</i> (Den. et Schiff.)	LR
Rodzina: Zygaenidae	
<i>Procris (Jordanita) chloros</i> (Hbn.)	CR
<i>P. (J.) globulariae</i> (Hbn.)	EN
<i>P. (Procris) geryon</i> (Hbn.)	EN
<i>P. (Rhagades) pruni</i> (Den. et Schiff.)	EN
<i>Zygaena (Agrumenia) carniolica</i> (Scop.)	VU
<i>Z. (Mesembrynus) purpuralis</i> (Brunn.)	VU
<i>Z. (M.) minos</i> (Den. et Schiff.)	CR
<i>Z. (Zygaena) ephialtes</i> (L.)	LR
<i>Z. (Z.) osterodensis</i> Reiss	VU
<i>Z. (Z.) trifolii</i> (Esp.)	EN
Rodzina: Limacodidae	
<i>Heterogenea asella</i> (Den. et Schiff.)	VU
Rodzina: Syntomidae	
<i>Syntomis phegea</i> (L.)	VU
<i>Dysauxes ancilla</i> (L.)	CR

Gatunki	
Rodzina: Sesiidae	
<i>Sesia bembeciformis</i> (Hbn.)	EX
<i>Chamaesphecia nigrifrons</i> (Le Cerf)	CR
<i>Synanthedon Špatenka</i>	EN
Rodzina: Cossidae	
<i>Lamellocossus terebra</i> (Den. et Schiff.)	EN
Rodzina: Lasiocampidae (Schintl.)	
<i>Eriogaster rimicola</i> (Den. et Schiff.)	EX
<i>Malacosoma franconica</i> (Den. et Schiff.)	EX
Rodzina: Saturniidae	
<i>Saturnia pyri</i> (Den. et Schiff.)	EX
Rodzina: Sphingidae	
<i>Lathoe amurensis</i> (F. v. W.)	VU
<i>Hemaris fuciformis</i> (L.)	EN
Rodzina: HesperIIDae	
<i>Carcharodus floccifera</i> (Zell.)	EN
<i>Spialia sertorius</i> (Hoffmansego)	CR
<i>Pyrgus armoricanus</i> (Oberthur)	CR
<i>P. serratulae</i> (Rambur)	EN
Rodzina: Lycaenidae	
<i>Hamearis lucina</i> (L.)	LR
<i>Nordmanianna acaciae</i> (Fabr.)	VU
<i>Cupido decolorata</i> (Staud.)	CR
<i>Pseudophilotes baton</i> (Bgstr.)	CR
<i>Scolitantides orion</i> (Pallas)	EN
<i>Vacciniina optilete</i> (Knoch)	EN
<i>Aricia artaxerxes</i> (Den. et Schiff.)	CR
<i>Polyommatus thersites</i> (Cantner)	EN
<i>P. dorylas</i> (Den. et Schiff.)	LR
<i>P. bellargus</i> (Rott.)	EN
<i>P. damon</i> (Gen. et Schiff.)	EX
Rodzina: Nymphalidae	
<i>Nymphalis v-album</i> (Den. et Schiff.)	EX
<i>Neptis rivularis</i> (Scop.)	EN
<i>Melitaea didyma</i> (Ester.)	LR
<i>M. aurelia</i> Nickerel	CR
<i>M. phoebe</i> (Den. et Schiff.)	CR

Gatunki	
Rodzina: Satyridae	
<i>Lasiommata pteropolitana</i> (Fabr.)	EN
Rodzina: Drepanidae Schintl.	
<i>Cymatophorina diluta</i> (Den. et Schiff.)	EN
<i>Tethea oocularis</i> (L.)	VU
Rodzina: Geometridae	
<i>Hypoxystis pluviana</i> (Fabr.)	LR
<i>Therapis flavicaria</i> (Den. et Schiff.)	EN
<i>Cyclophora albiocellaria</i> (Hbn.)	LR
<i>C. pupilaria</i> (Hbn.)	EX
<i>Stegania dilectaria</i> (Hbn.)	EX
<i>Lycia zonaria</i> (Den. et Schiff.)	EX
<i>Crocallis tusciaria</i> (Bkh.)	CR
<i>Agriopsis bajaria</i> (Den. et Schiff.)	EX
<i>Synopsia socjaria</i> (Hbn.)	EX
<i>Peribatodes ilicaria</i> (Geyer)	EX
<i>Selidosema brunnearia</i> (Vill.)	EN
<i>Tephronia sepiaria</i> (Hufn.)	EX
<i>Aleucis distinctata</i> (H.-S.)	EN
<i>Campaea honoraria</i> (Den. et Schiff.)	EX
<i>Gnophos furvata</i> (Den. et Schiff.)	EX
<i>Charissa ambiguata</i> (Dup.)	CR
<i>Elophos operaria</i> (Hbn.)	EN
<i>Glacies noricana</i> (Wagn.)	CR
<i>Aspilates gilvaria</i> (Den. et Schiff.)	EX
<i>Dyscia fagaria</i> (Thnbg.)	EN
<i>Epirranthis diversata</i> (Den. et Schiff.)	EX
<i>Chlorissa etruscaria</i> (Zell.)	EX
<i>Cyclophora albiocellaria</i> (Hbn.)	EN
<i>C. pupilaria</i> (Hbn.)	EX
<i>C. ruficiliarai</i> (H.-S.)	EX
<i>Scopula umbelaria</i> (Hbn.)	CR
<i>S. decerata</i> (Den. et Schiff.)	CR
<i>S. emutaria</i> (Hbn.)	EX
<i>Idaea rufaria</i> (Hbn.)	EX
<i>I. rusticaria</i> (Den. et Schiff.)	EX
<i>I. laevigata</i> (Scop.)	EX
<i>I. moniliata</i> (Den. et Schiff.)	CR
<i>I. inquinata</i> (Scop.)	CR
<i>I. dilutaria</i> (Hbn.)	CR
<i>I. contiguaria</i> (Hbn.)	EX
<i>I. degeneraria</i> (Hbn.)	EX
<i>Cataclysmes riguata</i> (Hbn.)	EX
<i>Scotopteryx coarctaria</i> (Den. et Schiff.)	EX

Gatunki	
Rodzina: Geometridae <i>c.d.</i>	
<i>Costaconvexa polygrammata</i> (Bkh.)	EN
<i>Entephria infidaria</i> (La Harpe)	CR
<i>E. nobiliaria</i> (H.-S.)	CR
<i>Nebula nebulata</i> (Treit.)	EN
<i>N. achromaria</i> (La Harpe)	CR
<i>Chloroclysta infuscata</i> (Tgstr.)	CR
<i>Thera cognata</i> (Thnbg.)	EN
<i>T. serraria</i> (Lien. et Zell.)	CR
<i>Rheumaptera subhastata</i> (Nolck.)	CR

W drugim wydaniu „Polskiej czerwonej księgi zwierząt – Bezkręgowce” zrezygnowano, niestety, z map zasięgów gatunków w Europie, zaznaczając tylko w tekście dane o ich rozmieszczeniu. A przecież dobrej jakości papier kredowy pozwalał na zamieszczenie takich map w formacie znacznie zmniejszonym w porównaniu z pierwszym wydaniem – przy każdym z omawianych gatunków. Nie zajęłoby to więcej miejsca w objętości książki. Mapy rozmieszczenia w Polsce nie są przejrzyste, zwłaszcza symbole stanowisk są mało czytelne.

Czerwona Księga powinna obiektywnie przedstawiać władzom i społeczeństwu danego kraju liczbę zagrożonych wyginięciem gatunków, oraz kategorie ich zagrożenia. Winna być istotnym źródłem wiedzy w kształceniu ekologicznej świadomości nie tylko w szkołach i na uczelniach, lecz także na różnych szczeblach władz samorządowych, oraz centralnych. Prezentowanie od wielu lat nielicznej grupy zagrożonych gatunków może utrwaląc zafałszowany obraz negatywnych przemian i oddalać od czytelników świadomość realnych zagrożeń przyrody, oraz konieczności czynnej ochrony jej żywych zasobów. Uwidacznia się to w polskim prawodawstwie, gdzie kolejne ustawy o ochronie przyrody publikowane w Dziennikach Ustaw – w okresie PRL od ustawy z dnia 7 kwietnia 1949 r. (Dz. U. 1949, Nr 25, poz. 180) z 5 (!) gatunkami motyli objętych ścisłą ochroną, aż do opublikowanej w Rzeczypospolitej Polskiej ustawy dnia 16 października 1991 r. (Dz. U. 1991, Nr 114, poz. 492; Załącznik Nr 1: Gatunki dziko występujących zwierząt objętych ochroną ścisłą, z wyszczególnieniem gatunków wymagających ochrony czynnej). Figuruje tam 36 gatunków motyli objętych prawną ochroną gatunkową.

Zmiany w siedliskach życia kształtują się tak dynamicznie (por.: Śliwiński i Marciniak 1991, Michalik i in. 2004, czy Palik i in. 2005), iż Czerwone Księgi wymagają co kilkanaście lat aktualizacji. Także pierwsze wydanie czerwonej listy Macrolepidoptera (Dąbrowski, Śliwiński, 1992) wymaga po upływie czternastu lat uzupełnienia, opartego na wieloletnich badaniach terenowych autorów i porównaniu z istniejącymi materiałami muzealnymi, oraz piśmiennictwem.

Piśmiennictwo

- Collins M. i Wells S. M. 1987. Invertebrates in need of special protection in Europe. Council of Europe, Strasbourg (ISBN 92-871-1029-8), 170 ss.
- Dąbrowski J.S. i Krzywicki M. 1982. Ginące i zagrożone gatunki motyli (Lepidoptera) w faunie Polski, Cz. I: Nadrodziny: *Papilionoidea*, *Hesperioidea*, *Zygaenoidea*. *Studia Naturae*, Ser. B, 31: 1–177.

- Dąbrowski J.S. i Śliwiński Z. 1992. Motyle (Lepidoptera). W: Głowaciński Z. (red.) Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce. Kraków: 65–83.
- Głowaciński Z. (red.) 1992a. Czerwona lista zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce. IOP PAN, Kraków, 155 + 74 (suplement) ss.
- Głowaciński Z. (red.) 1992b. Polska czerwona księga zwierząt. PWRiL, Warszawa, 351 ss.
- Głowaciński Z. i Nowacki J. (red.) 2004. Polska czerwona księga zwierząt – Bezkręgowce. IOP PAN, AR w Poznaniu, Kraków – Poznań, 447 ss.
- Karsholt O. i Razowski J. 1996. The Lepidoptera of Europe – A Distributional Check List, Apollo Books, Stenstrup, 380 ss.
- Michalik S., Witkowski Z.J., Dąbrowski J.S., Fijał J., Kosior A. i Płonka P. 2004. The effect of plant succession on the Lepidopteran fauna (Rhopalocera and Zygaenidae) of the Skały Przegorzalskie reserve and its environs during the last four decades. *Nature Conservation*, 60: 31–47.
- Palik E., Przybyłowicz Ł., Kosior A., Król W., Solarz W. i Witkowski Z. 2005. Changes in the species composition and distribution of butterflies (Rhopalocera) in Cracow (Poland) since the mid-19th century. *Fragm. Faun.*, 48 (2): 181–215.
- Śliwiński Z. i Marciniak B. 1991. Zmiany w składzie gatunkowym motyli na terenie parków łódzkich w latach 1946–1987. *Acta Univ. Lodz., Folia Zool.*, 7: 131–154.
- Witkowski Z. (red.) 2003. Carpathian list of endangered species. Europress, Vienna – Kraków, 64 ss.

Artykuł powinien być cytowany w następujący sposób / Recommended citation for this publication:

Dąbrowski J.S., Górnicki A. i Kokot A. 2006. „Polska czerwona księga zwierząt – Bezkręgowce” w konfrontacji ze zmianami w siedliskach życia zagrożonych gatunków. *FORUM* (<http://www.iop.krakow.pl/iop/iop.asp?0403>): 6 pp.

Uwaga: Artykuły publikowane na FORUM nie są recenzowane, a jedynie poddawane ogólnej korekcie redakcyjnej (szczegóły w Informacjach dla autorów: <http://www.iop.krakow.pl/iop/pliki/040301.pdf>). Publikacja artykułu nie oznacza, że wyrażone w nim opinie autora prezentują oficjalne stanowisko Instytutu Ochrony Przyrody PAN lub Zespołu Redakcyjnego dwumiesięcznika „Chrońmy Przyrodę Ojczystą”.

Important: Articles presented at the FORUM website receive only very limited internal review (for details see the Information for authors: <http://www.iop.krakow.pl/iop/pliki/040301.pdf>). The views expressed herein are the authors' and do not necessarily represent those of the Institute of Nature Conservation, Polish Academy of Sciences, Cracow, Poland, or the Editorial Board of the journal „Chrońmy Przyrodę Ojczystą”.